

Potenciális kulturális örökség értékű ásvány- és kőzet-típuslelőhelyek és ásványtani múzeumok Romániában

Mineral and rock occurrences of potential cultural heritage value and mineral museums in Romania

GÁL Ágnes¹, SZAKÁCS Sándor², Corina IONESCU^{3,4}

¹ Department of Geology, Babeş–Bolyai University Cluj-Napoca (Romania);
agnes.gal@ubbcluj.ro; corina.ionescu@ubbcluj.ro;

² Romanian Academy, Institute of Geodynamics, 19-21, Jean-Louis Calderon St., Bucharest, RO-020032, (Romania);
szakacs@sapientia.ro

^{3,4} Electron Microscopy Center, Babeş–Bolyai University Cluj-Napoca, Romania Archeotechnologies & Archeological Material Sciences Laboratory, Institute of International Relations, History and Oriental Studies, Kazan (Volga Region) Federal University, Tatarstan (Russia)

Abstract

Type sites are geographically defined locations where important geological terms (mineral and rock names, fossil taxa, stratotypes, etc.) originate and where their material equivalents were firstly identified and described. As part of classical geological culture and literature, type sites are inherently of universal or regional value. Likewise, museums that preserve and exhibit type specimens of minerals and rocks, rare and scientifically or aesthetically outstanding mineral specimens, can be considered part of the cultural heritage. In the Carpatho-Pannonian region of Eastern Europe, including Romania, there is a high number of geological type specimens [5]. Currently, IMA-CNMMN has authenticated 37 minerals from 15 type sites, presently located in Romania. Săcărâmb (Nagyág) in the Southern Apuseni Mountains (9 mineral names) and Baia Sprie (Felsőbánya) in the Eastern Carpathians (7 new minerals) are among the richest mineral-type sites. Băița Bihor (Rézbánya), Fața Băii (Facebánya, where the chemical element and the indigenous element group tellurium mineral was discovered!), Ocna de Fier (Vaskő), Căvnic (Kapnikbánya) and Baia Mare (Nagybánya) are also outstanding type sites, each with at least 2 new mineral species described for the first time. Wollastonite and rhodocrosite are included in the list of common minerals with type localities in Romania. Despite their world fame, rarity and scientific importance, these minerals and rocks and museums do not receive the attention and appreciation they deserve. None of them are included in the list of 49 protected "geological reserves" in Romania. Here we propose to promote and protect at least four of the type localities - Săcărâmb for 9 new minerals, Baia Sprie for 7 new minerals, Fața Băii for the tellurium element discovered here and Poieni for the 'dacite' - as geotypes of outstanding scientific interest and as part of the World Geological and Cultural Heritage.

Kulcsszavak: típuslelőhely, kőzet, ásvány, múzeum, kulturális örökség

A típuslelőhelyek olyan földrajzilag meghatározott helyek, ahonnan a legfontosabb geológiai kifejezések (ásvány- és kőzetnevek, fossziliák taxonjai, sztratotípusok stb.) származnak és ahol azok anyagi hordozóit először azonosították és írták le. A klasszikus földtani kultúra és irodalom részeként a típuslelőhelyek eredendően egyetemes vagy regionális értékkel bírnak. Hasonlóképpen a kulturális örökség részének tekinthetők azok a múzeumok, ahol ásványok és kőzetek típuslelőhelyi példányaikat, ritka és tudományosan vagy esztétikailag kiemelkedő ásványpéldányokat őriznek és állítanak ki. Kelet-Európa Kárpát–Pannon területén, beleértve Romániát is, számos geológiai típuslelőhely található [5]. Jelenleg az IMA-CNMMN 15 romániai típuslelőhelyről 37 ásványt hitelesített. Az Erdélyi-szigethegység déli részén található Nagyág (Săcărâmb) (9 ásvány-név) és a Gutin havasokbeli Felsőbánya (Baia Sprie) a Keleti-Kárpátokban (7 új ásvány) a leggazdagabb ásványtani típuslelőhelyek közé tartozik. Rézbánya (Băița Bihor), Facebánya (Fața Băii), ahol a tellúr kémiai elemet és a terméselemek csoportjába tartozó tellúr ásványt felfedezték, Vaskő (Ocna de Fier), Kapnikbánya (Căvnic) és Nagybánya (Baia Mare) is felkerült az olyan kiemelkedő típuslelőhelyek listájára, ahol legalább 2 új ásványfajt írtak le először. A romániai típuslelőhelyekkel rendelkező gyakori ásványok listáján szerepel még a wollastonit és a rodokrozit is. A merrihueit egy új ásvány, amelyet az Erdélyi-medencében, Mezőmadarasnál (Mădăraș) lehullott meteoritdarabban találtak. A legújabb hitelesített ásványok a muzeolit (amelyet

Nagyágon gyűjtöttek be, de egy firenzei múzeumban (Olaszország) őrzik [1], az Aranyi-hegyről (Uroi) származó magnezio-fluoro-hastingsit [2], a Verespatakról (Roşia Montană) származó alburnit [6] és a Rézbányáról (Băiţa Bihor) származó graţianit [3]. Az új ásványok többsége a szulfosók csoportjába tartozik. Néhány ásványt (pl. nagyágit, felsőbányait) a típus-lelőhelyeikről neveztek el. A típuslelőhelyek példányait a bajai Ásványtani Múzeumban, a bukaresti Romániai Földtani Intézet Földtani Múzeumában és a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Ásványtani Múzeumában őrzik és állítják ki (ahol egy kiváló meteoritgyűjtemény is látható). A brádi Arany múzeum egyedülálló gyűjteménye a leggazdagabb európai aranyprovinciából származó világszínvonalú őshonos terméсарany mintákból áll. A nagybányai ásványtani múzeum ásvány és "bányavirág" gyűjteménye további értékes és rendkívüli esztétikai kiválóságú példányokat birtokol és állít ki. Sok geológus talán nem is tudja, hogy a "dácit" közismert kőzetnév egy romániai típuslelőhelyről, a Kissebes (Poieni) melletti Gizella kőfejtőből származik az Erdélyi-szigethegység északi részén, amelyet Guido Stache [4] a római Dacia tartomány (ma Románia része) neve alapján nevezett el és vezetett be a geológiai irodalomba, hogy megkülönböztesse a plagioklász földpát fenokristályos rendelkező savanyú vulkáni kőzetet a K-földpát fenokristályos trachittól. Világhírük, ritkaságuk és tudományos jelentőségük ellenére ezek az ásvány- és kőzet típuslelőhelyek és múzeumok nem kapják meg azt a figyelmet és megbecsülést, amelyet megérdemelnének. Egyikük sem szerepel a 49 romániai védett "geológiai rezervátum" listáján. Legalább négy típuslelőhely – Nagyág (Săcărâmb) 9 új ásványért, Felsőbánya (Baia Sprie) 7 új ásványért, Facebánya (Faţa Băii) az itt felfedezett tellúr elemért, Kissebes (Poieni) pedig a "dácitért" – népszerűsítését és védelmét javasoljuk, kiemelkedő tudományos jelentőségük okán, valamint a földtani és kulturális világörökség részeként.

Szakirodalom:

1. Bindi L., Cipriani C., 2004: Museumite, $Pb_5AuSbTe_2S_{12}$, a new mineral from the gold-telluride deposit of Săcărâmb, Metaliferi Mountains, western Romania, *European Journal of Mineralogy*, **16**, 835–838.
2. Bojar, H.P., Walter, F., 2006: Fluoro-magnesiohastingsite from Dealul Uroi (Hunedoara county, Romania): Mineral data and crystal structure of a new amphibole end-member, *European Journal of Mineralogy*, **18**, 503–508.
3. Ciobanu, C.L., Brugger, J., Cook, N.J., Mills, S.J., Elliott, P., Damian, G., Damian, F., 2014: Graţianite, $MnBi_2S_4$, a new mineral from the Băiţa Bihor skarn, Romania, *American Mineralogist*, **99** (5-6), 1163–1170.
4. Hauer, F.v, Stache, G., 1863: *Geologie Siebenbürgens. Nach den Aufnahmen der k.k. geologischen Reichsanstalt und literarischen Hülfsmitteln*, 636 p, Bécs.
5. Papp G., 2002: *A Kárpát-övezetben felfedezett ásványok, kőzetek és fosszilis gyanták története*, Magyar Természettudományi Múzeum, Studia Naturalia 14, 204 p, Budapest.
6. Tămaş, C.G., Grobety, B., Bailly, L., Bernhardt, H.J., Minuţ, A., 2014: Alburnite, $Ag_8GeTe_2S_4$, a new mineral species from the Roşia Montana Au-Ag epithermal deposit, Apuseni Mountains, Romania, *American Mineralogist*, **99**(1), 57–64.